

095. Görsel-işitsel çeviri eğitiminde mizah modülü önerisi

Elif ERSÖZLÜ¹

Ayşe Şirin OKYAYUZ²

APA: Ersözlü, E. & Okyayuz, A. Ş. (2023). Minik dedektiflerin büyüteçlerinden sorular: Bir karma araştırma örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 1538-1557. DOI: 10.29000/rumelide.1253004.

Öz

Bu çalışmada, görsel-işitsel çeviri eğitimi içerisinde verilebilecek bir mizah çevirisi modülünde kullanılacak ders materyali ve yöntemi önermek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, çeviribilim bölümlerinde lisans eğitiminde görsel-işitsel çeviri derslerinde öncelenen dublaj ve altyazı çevirisi türlerinden yola çıkarak durum komedileri ele alınmıştır. Makalenin giriş bölümünde mizah, çeviri, görsel-işitsel ürün ve benzeri alanların birbiri ile iç içe geçişleri tartışılmıştır. Bu girişi takiben kısaca mizah çalışmaları, mizahın tanımı ve farklı mizah türleri açıklanmıştır. Bir sonraki bölümde ise, görsel- işitsel çeviriye odaklanılmış ve tanımı yapıldıktan sonra kısaca çalışma kapsamında ele alınacak iki çeviri türü anlatılmış, çalışmanın bakış açısı ortaya konmuştur. Yöntem bölümünde ise çalışmanın dayandığı kuramsal çerçeve ve özellikle çalışmada benimsenen Wallace modeli açıklanmıştır. Çalışmanın lisans düzeyinde görsel-işitsel çeviri derslerinde mizah çevirisi konusuna odaklanılacak bir ders içi modül için bir öneri olduğu ve neden önerildiği anlatılmıştır. Araştırma ve örnekler bölümü altında sınıf içinde kullanılacak birçok farklı boyutu ortaya koyan mizah içerikli görsel-işitsel çeviri zorlukları ele alınmış ve bir ders materyali bütüncesi örneği sunulmuştur. Sonuç bölümünde ise tüm bu veriler değerlendirilmiş, ortaya konan model ve model içinde kullanılacak örneklerden yola çıkarak önerinin eğitim açısından verimliliği tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Görsel-işitsel çeviri, çeviri eğitimi, mizah, kültür, dil.

A suggestion for a module on humor in audio visual translation training

Abstract

The aim of the study is to propose course material and a method that can be used in a humor translation module within the audio-visual translation (AVT) education. Situation comedies form the examples in the study. The scope includes dubbing and subtitling which are prioritized in AVT courses in undergraduate education. Initially, the interconnectedness of humor, translation, AV products and similar fields is discussed. A overview of humor including various definitions and types of humor is provided. In the next section, the focus is on AVT and the perspective of the study. In the section on the method, pragmatics, the theoretical framework on which the study is based, and the Wallace model adopted in the study are explained. The necessity for such a module and its' aims are presented. Under the analysis, challenges of translating humorous content in AV products, is presented through examples that can be used in the classroom to reveal different dimensions of the

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık ABD (Ankara, Türkiye), eersozlu@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8981-1173. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 25.12.2022-kabul tarihi: 20.02.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1253004]

² Dr. Öğretim Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık ABD (Ankara, Türkiye), sirinokyayuz@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7512-2764.

subject. These are discussed and explained under headings. An example of a course material corpus is presented. In the conclusion, the efficiency of the proposed module in terms of translation training is discussed based on the model and the examples provided.

Keywords: Audio-visual translation, translation training, humor, culture, language.

1. Giriş ve amaç

Çalışma, dil ve dilbilim, çeviribilim, iletişim ve televizyon, sinema ve eğitim kesişiminde konuları ele alarak özellikle görsel-işitsel çeviride mizah unsurunun çevirisine ve bu alanın eğitimine odaklanmaktadır.

İlk başta alanların birbiri ile iç içe geçişini ve bir makale kapsamında incelenen konuya nasıl katkıda bulunulduğunu anlatmak için oluşturulan giriş bölümünü takiben, kısaca mizah çalışmalarına değinilmektedir. Mizahın tanımı ve farklı mizah türleri mercek altına alınmaktadır. Her bir mizah yaratımı türünün farklılıklarına da değinilmektedir. Bir sonraki bölümde ise, görsel-işitsel çeviriye odaklanılmakta ve tanımı yapıldıktan sonra kısaca çalışma kapsamında ele alınacak iki çeviri türü olan altyazı çevirisi ve dublaj çevirisi anlatılmaktadır. Ancak, bu bölümde daha çok bu tür ürünlerin çevirisinde mizah çalışmaları, dilbilim ve çeviribilim kesişiminde yapılanlar ve yapılması gerekenlerin altı çizilmekte, çalışmanın bakış açısı ortaya konmaktadır. Yöntem bölümünde ise edimbilim ve özellikle Wallace modeli açıklanmakta ve çalışmanın lisans düzeyinde sınıflarda görsel-işitsel çeviride mizahın çevirisi konusuna odaklanılacak bir ders içi modül için bir öneri olduğu ve neden önerildiği anlatılmaktadır. Araştırma ve örnekler bölümü altında sınıf içinde kullanılabilir birçok farklı boyut ortaya koyan mizah içeren görsel-işitsel çeviri zorlukları ortaya konmakta ve belli başlıklar altında açıklanmaktadır. Sonuç bölümünde ise tüm bu veriler değerlendirilmekte, ortaya konan model ve model içinde kullanılabilir örneklerden yola çıkarak önerinin eğitim açısından verimliliği tartışılmaktadır.

Çalışmanın odağında yer alan mizah unsurunu irdeleyen pek çok bilim dalı bulunmaktadır. Psikoloji, sosyoloji, dilbilim ve çeviribilim (alanın incelenmesinin tarihine dair örnekler için bkz. Chiaro ve Norrick, 2009) bunlardan sadece birkaçıdır.

Çeviribilimde bu bağlamdaki merkezi sorulardan birisi hangi tür mizahın bir dilden diğerine çevrilebileceği/çevrilemeyeceği olmuştur. Zira çevirmen bir yandan kaynak metni yansıtan bir erek metin yaratırken, aynı zamanda bu metnin anlaşılır ve eğlendirici olmasını da sağlayacaktır. Laurian'a (1992) göre, her bir insan grubunun farklı tarihi yaşanmışlıklara, sosyal- ekonomik gerçeklere, kültürel deneyimlere bağlı olarak gelişen mizah anlayışına uygun çeviri yapmak ise çok çetrefil bir edimdir.

Günümüzde birçok görsel-işitsel ürünün ABD'den ithal edildiği bir dünyada, bu ürünler genelde dublaj ve altyazı çevirisi başta olmak üzere, başka kültürlere çeviri yoluyla taşınır. Ancak, şunu da unutmamak gerekir, mizah kültürel hatta kişisel bir konudur. Bir kültürde mizahi bir unsur başka bir kültürde mizahi değildir, bir kişi için komik olan başkası için olmayabilir. Dolayısıyla, mizahi incelemek de çevirmek de son derece zor bir süreçtir.

İletişim çağında çeviri her zamankinden daha önemli bir rol oynamaya başlamış, küreselleşen dünyada neredeyse gerçek zamanda, teknolojilerin de desteğiyle, bilgi hızla başka dillere ve kültürlere aktarılmıştır (Chiaro, 2009). Dolayısıyla, bu edimin nasıl yapılacağı üzerine özellikle dil ve kültür temelli çalışmalara gereksinim de artmıştır.

Günümüzde görsel-işitsel çeviri, dil ve çeviri çalışmaları içinde bir alt alan olarak kabul edilir ve üniversite düzeyinde de eğitimi verilir. Dolayısıyla, sözü edilen bütün alanlarda görsel-işitsel çeviri bağlamında farklı unsurlara ilişkin araştırmalar yaygınlaştırılmıştır. Zaman içinde çok daha belirgin, özellikle de zorluk içeren alanlara odaklanmak gerekmektedir. Mizah da bu alanlardan biridir.

Mizah çalışmaları ve çeviri çalışmaları günümüzde bir kesişimde incelenmektedir. Bu konudaki çoğu çalışmanın vaka çalışması şeklinde yürütüldüğünü ve özellikle de dublaj ve altyazı çevirisine odaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Son derece karmaşık bir olgu olan mizahın çeviri amaçlı dilsel ve kültürel düzeyde çözümlenmesi ve bunun farklı kültür ve dillere aktarımına odaklanmanın önemi hep vurgulanmaktadır. Özellikle komedi türünde ürünlerin anlatı işlevleri, mizahi unsurlarla iç içe geçtiği için melez bir türden söz edilmektedir (bkz. Bruti ve Perego, 2008, s.16). Dolayısıyla, görsel-işitsel çeviride mizaha geçmeden önce kısaca mizahın kendisinden söz etmek yerinde olacaktır.

2. Mizah

Reyes ve diğerlerine (2012, s.2) göre mizah, insanları sosyal varlıklar olarak tanımlayan çok karmaşık ama aynı zamanda çok ortak bir kavramdır; bu kavram da hayatlarımızda merkezi bir rol oynar. Ruch (1998, s.6) günümüzde halen tüm farklı alanlardan gelen ve farklı odaklanmaları da olan araştırmacıların ortak bir mizah tanımını henüz kabul etmediklerinin altını çizer. Zaten çalışma alanının genişliği yüzünden çalışmaların odaklarında da farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, gruplar arası etkileşimde mizahın rolü (bkz. Archakis ve Tsakona 2005, s.41), sosyal olarak yanlış bulunan davranışın düzeltilmesi için mizah (bkz. Attardo 1994) ve daha birçok odakta araştırma yapılmıştır. Disiplinler arası yaklaşımlarla da mizah konusu tartışılmıştır (bkz. Palmer, 1994; Attardo, 2001, Oring, 2003; Martin, 2007). Vandaele'e (2010, s.147) göre örneğin mizah son derece geniş bir kapsamda eğlenmeyi, neşeyi, spontane gülümseme veya gülmeyi sağlayan bir unsurdur.

Mizah olgusu, düşünürlerin yalnızca günümüzde değil yüzyıllardır üzerinde çalıştığı bir alandır (Raskin, 1979, s.326). Günümüzde tüm bu çalışmalar, Mizah Çalışmaları adı verilen bir çalışma alanının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Dore, 2019, s.1).

Alanın önde gelen isimlerinden Raskin'in (1985) mizah kuramı, öncelikle bağlam odaklı veya edimbilimsel yaklaşımla bağlantılı olarak dilsel bir açıdan olguyu inceler. Yine önemli bir alan uzmanı olan Fairclough, (1995, s. 4) ise eleştirel söylem çözümlemesi alanı ile de bağlantılandığı mizah çalışmalarında, özellikle çok göstergeli metinler olan görsel-işitsel ürünlerde mizah unsurunun altını çizenler arasındadır.

Günümüzde mizah ile ilgili ortaya atılan pek çok kuramsal yaklaşım göze çarpmaktadır. Bunlardan bir tanesi rahatlama kuramıdır (bkz. Berlyne, 1972; Moreall, 1983). Bu kuram, temel olarak mizahı algılayan kişide stresin azaldığı düşüncesinden hareketle ortaya konmuş, temellerini psikolojiden alan bir yaklaşımdır.

Bir ikinci kuram ise uyumsuzluk kuramı olarak adlandırılır. Temelde uyumsuzluktan ortaya çıkan şaşırma eyleminin mizaha neden olduğunu ortaya koyar (bkz. Berger, 1976; Shurcliff, 1968). Palmer (1994, ss. 94-102) uyumsuzluk kuramının savunucuları arasındadır. Vandaele (2010, s.148) bunu bilişsel kuralların ihlal edildiği durumlar olarak da tanımlar. Palmer, uyumsuzluktan oluşan mizahta iki unsurun önemini vurgular, birincisi söz konusu olan uyumsuzluk ve ikincisi bu uyumsuzluktan doğan şakacı uyarımadır. İki unsurun da algılanmasının mizahın aktarımı için önemli olduğunun altını çizer.

Crickley (2002, s.1) ise bu kuramı, bazı şeylerin olduğu gibi değil de mizahta farklı temsili ile yeni beklenti ile gerçek arasındaki uyumsuzluk olarak açıklar.

Bir üçüncü kuramda ise üstünlük kavramından hareketle (üstünlük kuramı) insanların kendilerini 'diğerinden' üstün gördüklerinde güldükleri (bkz. Ziv, 1984) yaklaşımından söz edilir.

Mizahın ne olduğunu tanımlamanın zorluklarından biri mizahın her zaman çok kapsamlı bir konu olmasından kaynaklanmıştır. Mizahın birçok türü bulunmaktadır. Mizahı yaratan unsurlar yalnızca dilsel ve kültürel değildir; mizahi bir unsur yaratmanın da birçok farklı yolu bulunmaktadır.

Bu nedenle de mizahın farklı türlerine de değinmek gerekir. Örneğin, Alexander (1997) on altı farklı tür mizahtan söz eder. Baker, (1992, s. 63) örneğin, deyimlerle oluşturulan mizahtan söz eder. Genelde belli bir kalıbı olan deyimlerde değiştirme yapıldığında bu bir uyumsuzluk yaratacağı için mizahi bir unsur ortaya çıkacaktır. Zabalbeascoa (2005) hiciv, ikilem, tezat, gülünçleme, karikatürize etme, taklit etme, tefrit, karşılaştırma, teşbih, eğretileme, tanımlama veya espri gibi mizah alt başlıklarını sayar.

Bu sayılan türlerin her birinin kendine özgü bir biçemi, biçimi ve ortaya konuş tarzı vardır ve bu örneklerin her birinin çevirisi farklı yöntemler gerektirebilir. O yüzden de çeviribilim içinde de mizah çalışmaları dar kapsamlara odaklanır. Örneğin, Chiaro ve Piferi (2010, s.285) sözel olarak dillendirilen mizah üzerinde çalışırken, Diaz-Cintas ve Remael (2007, s.228) karmaşık mizahtan söz ederler, Leppihalme (1997, s.3) kinaye ve gönderme ile yapılan mizaha değinirken Delabastita (1996, s.128) söz oyunları ve cinasa, Wolfram ve Schilling-Estes (1998, s.13) ise dilsel değışkelerle oluşturulan mizaha yoğunlaşır.

Dore (2019, s.1) akademisyenlerin tek bir mizah tanımı ortaya koyamamasının mizahın işlevlerinden de kaynaklandığını ve bunun da bu mizahın aktarımını içeren çeviri ediminde mizahın incelenmesini ve çevirisinin gelişen teknolojilerle birlikte daha da zorlaştırdığını ileri sürer. Diaz Cintas ve Pereira'ya (2007, s.214) göre zaten mizah kendi başına işlevsel değildir; içinde yer aldığı metne ve sosyo-kültürel, dilsel ve hatta kişisel bağlama bağlıdır.

Dolayısıyla, geniş ve karmaşık bir alan olan mizahın çeviribilim altındaki, özellikle de görsel-işitsel çeviri altındaki yerine ve bu alandaki alan yazınına da bakmak gerekecektir.

3. Görsel-işitsel ürünlerde mizahın aktarımı

Görsel-işitsel ürünlerde mizaha değinmeden önce, mizahtan söz edildiğinde genelde bunu sözel bir olgu olarak düşünme eğiliminin yaygın olduğunun altının çizilmesi gerekir. Mizahta ve çeviride dil gerçekten de merkezi bir olgudur. Ancak mizahın oluşumunda sözcüklerden fazlası devreye girecektir. (Hele ki ürün bir görsel-işitsel ürün olunca ve çeviri söz konusu olunca). Mizah çevirisini dilsel cambazlık ve kültüre özgünlük gibi kavramlarla açıklamaya çalışmak, konuyu çok basite indirgemek olacaktır. Mizah çevirisi bir açıdan bakıldığında bir zeka ve akıl oyunu gibidir ve bilişsel, duyuşsal, sosyal ve ifadeye dayalı boyutları vardır.

Bunun nedenleri alan yazınında açıklanmıştır. Örneğin, Diaz-Cintas (2009, ss. 8-9) görsel-işitsel çeviride görselin çok belirgin olarak bir bağlamda çekildiğini ve çevirmenin bu düzgüyü erek izleyiciye aktarırken hiçbir zaman müdahale edemeyeceğini söyleyerek sözlerine başlar; dolayısıyla bu tür çeviride görsel-işitselde görüntü, karakterlerin etkileşimi ve sözel stratejiler arasında çevirmenin çok dikkatli

seçimler/çeviriler yapmasının gerektirdiğini vurgular. Bateson (1972) da aynı gerçeğe işaret ederek bu olguyu ‘oyun çerçevesi’ olarak adlandırır.

Söz konusu çeviri türünde bir takım nesnel sorunlar (dil, metinsel, edimbilimsel vs.) olabildiği gibi öznel zorluklar (örn. çevirmenin deneyimi, zaman yönetimi) gibi etmenler de söz konusudur. Hatta, De Rosa gibi akademisyenler (2014, s.108) buna benzer nedenlerle mizah çevirisinin veya mizahın başka dilde yeniden yaratımının olası olup olmadığını sorgularlar.

Görsel-işitsel metinler söz konusu olduğunda, bunları birer iletişim örneği olarak kabul ettiğimizde, metinlerin kendisinin hem görsel hem de işitseli içeren bir iletişim eylemi olduğunu düşünmek zorundayız (Zabalbeascoa, 2008, s. 21). Bu da mizahın çevirisini çok zorlaştıran bir unsurdur.

Mizahın çevrilebilirliğini savunan araştırmacılar çoğunluktadır (bkz. Diaz-Cintas ve Remael 2007, s.212). Bu konuya odaklanan çalışmalar yapan çeviribilimcilerin sayıları her geçen gün artmakta, alanda çok yoğun çalışma yapılmaktadır (örnekler için bkz. Delabastita, 1993,1994, 1997; Zabalbeascoe, 1996, 2005, 2012; Chiaro 1992, 2000, 2007; Bucaria 2007, 2008, 2017, Dore 2009, 2010, De Rosa ve ark. ,2014; Iaia, 2015).

Chiaro bu alanda en yoğun olarak çalışan çeviribilimci akademisyenler arasındadır. Araştırmacı görsel-işitsel metinlerde sözlü mizahın çevirisinin diğer çeviri türlerine (örn. yazın çevirisi vb.) göre daha zorlayıcı olabileceğinin altını çizer. Chiaro (2010) sözel olan mizahın iki dil arasında aktarımının zorluğunu vurgular. Bu kapsamda karşılaşılan zorluklara bakıldığında aslında üstsel bakışla oluşturulmuş üç yaklaşımdan (kaynaktaki mizah örneğini erekte başka bir örnek ile ikame etmek; mizahı erek metinde deyimsel bir ifadeyle değiştirmek; kaynak metindeki mizahı erek metnin başka bir yerinde telafi etmek) söz eder (Chiaro, 2006, s.200). Mizahın çevirisinin zaten zor olduğunu vurgularken bunun ‘algılanması ve yeniden üretilmesi’ konularının özellikle önemli olduğunun altını çizmek de önemlidir (bu konuda yöntem bölümü altında daha ayrıntılı açıklama verilmektedir).

Bir görsel-işitsel ürün, özellikle de gülme efekti olan durum komedileri (sitcom) türü söz konusu olduğunda, çevirmenin görevlerinden biri de mizahın kaynak metinde aktarıldığı anlarla erek metinde aktarıldığı anları eşleyebilmektir. Özellikle çalışma boyunca örneklenen Amerika menşeli durum komedilerinin tarihine kısaca bakacak olursak, 1970’li yıllarda yükselişe geçen Amerikan komedi üretimi yeni yaşam şekilleri ve sosyal konulara odaklıydı; 1980’li yılların ortasına kadar biraz gerileyen tür yine yükselişe geçti ve 1990’larda sosyal konulara duyarlı komediler ve özellikle durum komedilerinin üretimi çok arttı (Spangler, 2003: s.103, s.151, s.192). Durum komedilerini kısaca tanımlamak gerekirse, genellikle kısa bir bölüm içinde çatışma, doruk ve çözümün verildiği, her bir bölümünde karakterlerin hayatında belirli bir durum komedisinin ele alındığı, genelde de canlı bir izleyici önünde çekilebilen ve gülme efekti eklenmiş bir görsel-işitsel ürün türü olduğunu söyleyebiliriz. Durum komedilerinin odağı mizahtır; dolayısıyla çevirilerinde de odak benzer olacaktır.

Veiga’ya (2009, s.166) göre mizahın çevirisinde eşdeğerlik sağlanıp sağlanmadığı aslında çok öznel bir konudur ve ilk başta mizahın çevirmen tarafından nasıl algılandığını ve aktarıldığını, sonrasında da erek alıcıların algısını içerir.

Görsel-işitsel ürünlerin çevirisinden söz edildiğinde aslında çok fazla çeşitlilik gösteren bir çeviri edimleri bütününe işaret etmiş oluyoruz (örn. sesli betimleme, canlı altyazı, diller arası altyazı, Sağır ve işitme engelliler için altyazı, dublaj, üst sesle dublaj vb.). Bu çalışmada Türkiye’de mütercim-

tercümanlık derslerindeki genel eğilime (dublaj ve altyazı çevirisine odaklanılmasına) bakılarak, konu kapsamı sadece altyazı ve dublaj çevirisi ile kısıtlanmaktadır.

Bu iki çeviri türü dünyada en yaygın türlerdir ve tarihi yaşanmışlıklar, maddi olanaklar, kültürel yapılar, politik eğilimler, dilsel seçimler ve coğrafi dinamikler gibi birçok etmen nedeniyle bir ülkede biri veya diğeri tercih edilebilmektedir. Bu nedenle de bu iki çeviri türü hakkında kısaca açıklamalar yapmak yerinde olacaktır. Dublaj ve altyazı çevirisi türleri hakkında çalışmalarda genel bir yanlış, iki türün birbirini ile kıyaslanması, eksiklikleri, zorlukları ve benzeri üzerine odaklanması ve birinin savunulmasıdır. Ancak, gerçekte iki tür de dünyada yaygın bir şekilde uygulanmakta, dolayısıyla hele ki mizah söz konusu olunca, iki türün kısıtları çerçevesinde belirlenecek çeviri stratejileri dışında bir fark da bulunmamaktadır. Aynı anda var olan bu iki tür, değişik çeviri piyasalarında farklı yoğunluklarla görülecektir (Chaume, 2000, s. 56).

Dublaj çevirisine kısaca değinecek olursak, Luyken ve diğelerinin (1991, s.31) tanımına göre dublaj çevirisi bir görsel-işitsel düzgününün kaynak işitsel düzgüsünün, (erek dilde kaynağı zamansal, içeriksel ve ağız senkronu açısından en yakın şekilde takip ederek) ikame edilmesidir. Bu bağlamda bu çeviri türünün kendi doğasından kaynaklı kısıtlardan da söz etmek gerekir. Özellikle karakterin yüzünün ve ağzının görüldüğü çekimlerde ağız senkronunu tutturmak (özellikle çift dudaksallar, dış-dudak ünsüzü, açık ünsüzler); karakterin beden dili ile sözlü dili eşlemek; zamansal olarak erek diyalogun kaynak diyalogla aynı süreyi kapsamaması, önemli unsurlar arasındadır (bkz. Chaume Varela, 2004, s.43). Orero (2004, s.7) ayrıca bu tür çeviride çevirmenin dublaj süreci içindeki aktörlerden sadece biri olduğunu ve metnin de değişikliğe uğrayabileceğinin de altını çizme ihtiyacı duyar.

Altyazı çevirisine kısaca değinecek olursak, Gottlieb (2001, s.87) bunu görsel-işitseldeki sözlü iletinin kaynak ileti ile aynı zamanda bir veya iki satırla ekranda başka bir dilde iletilmesi olarak tanımlar. Sözel iletişim ile bunun yazı moduna aktarılması arasındaki geçiş söz konusu olduğunda Antonini (2005, ss.213-214) örneğin etkin altyazı çevirisi yapabilmek için çevirmenin kaynağın amacını/anlamını bozmadan çıkarma, özellikle dil değişiklikleri söz konusu olduğunda yeniden oluşturma ve okuma kolaylığı sağlamak için sadeleştirme yaklaşımlarının öneminden söz eder. Gambier ve Soumela (1994) altyazının iki düzeyde aynı anda gerçekleşen bir dilsel ve kültürel aktarım olmasından söz ederken, bunu sözlü düzgüden yazılı moda geçişle ve diller arası geçişle açıklarlar. Altyazı çevirisinin uygulandığı ülkelerde belli geleneklerin benimsendiği ve bu türün de kendi içinde kısıtlarından dolayı (zamansal, uzamsal, modlar arası geçiş vb.) birtakım zorluklarla dolu olduğu ifade edilir (Chiaro, 2009, ss.150-151). Ayrıca, Marleau (1982), Gambier (2007) gibi araştırmacılar altyazı yazımı ve sunumu üzerine de pek çok çalışma yapmışlardır. Kovacic (1994) bu zorluklarla başa çıkarken bağıntı kuramını dikkate almanın önemli olduğunu, zira çevirmenin iletinin anlamını aktarmaya çalıştığını ve okurların de bilişsel yükünün ağırlaştırılmaması gerektiğini söyleyerek, altyazı dilinin de kimi zaman bir zorluk olabileceğini söyler.

Bu iki çeviri türü, çeviribilim altında görsel-işitsel çeviri alanında çok kapsamlı bir şekilde on yıllardır incelenmektedir. Bu incelemelerin bazıları da bu iki türde zorlukları aşmak için kullanılacak olası stratejilere odaklanarak çeviri edimini merkeze almaktadır. Schjoldager ve diğelerleri (2008, ss. 90-92) bu iki türde çeviride (bağlama, amaca ve söz konusu olabilecek diğere unsurlara uygun olarak) kullanılacak stratejileri belli başlıklar altında toparlamaya çalışmışlardır: doğrudan çeviri (ödüncleme, öyküntü, sözcüğü sözcüğüne çeviri); dolaylı çeviri (açıklama, başka sözcüklerle anlatma, kısaltma, yerini değiştirme, değiştirme, eşdeğeri ile karşılama, uyarılama); dönüşüm (ikame etme, tekrarlama, silme, ekleme, devrişim). Vandaele (2002, s.151) sözel mizahın aktarımında günümüzde

Skopos kuramı bağlamında mizahı mizahla (nasıl olursa olsun) karşılamak yaklaşımının benimsendiğini ileri sürenler arasındadır.

Özellikle mizah unsuru içeren görsel işitsel ürünlerin sınıflandırılması üzerinde çalışan çeviribilimciler, zaman içinde farklı bakış açılarından farklı sınıflandırmalar ortaya koymuşlardır. Zabalbeascoa (2012, ss.251-254) örneğin, çevirmenlerin edimini odağına alarak uluslararası aktarımı olan mizah, ulusal-kültürel-kurumsal mizah, ulusal mizah anlayışına uygun mizah, dile bağlı mizah, görsel mizah ve karmaşık mizah şeklinde bir sınıflandırma yapmaktadır. Debra ve Raphaelson-West (1989, s.130) üç türü ön plana çıkaran bir sınıflandırma altında dilsel mizah, kültürel mizah ve evrensel mizahtan söz ederler.

Yukarıda da açıklandığı gibi deyimlerin de mizahi unsurlar haline gelebileceğini ifade eden Baker (1992, s.68, ss.72-77) bu unsurların çevirisi için bazı önerilerde bulunur: varsa erek dilde kaynak dildekine benzeyen bir deymi kullanmak; erek dilde aynı anlama gelen bir başka deymi kullanmak; yeniden yapılandırmak ve çıkarmak.

Zabalbeascoa (2005) daha önce sözü edilen mizah alt başlıklarını sayarken de benzer bir mantıkla, bunların her birinin kendine özgü bir biçimi, biçimi ve ortaya konuş tarzının olduğunu ve bu örneklerin her birinin çevirisinin farklı yöntemler gerektirebileceğinin altını çizmiştir. Bir başka örnekte, Delabastita (1993) ündeş veya cinas denilen tür üzerinde yaptığı çalışmada yalnızca bu tür için bağlamına uygun olarak dokuz ayrı çeviri stratejisi önermektedir.

Yukarıda verilen alan yazınına dair özetten yola çıkarak aslında görsel-işitsel çeviride mizah konusunun görsel-işitsel çeviri derslerinde işlenmesi gereken; ama 14 haftalık ders dönemleri olan üniversite eğitimi içinde (bunun için ayrı bir seçmeli ders açılmadığı durumda) etkin bir şekilde işlenebilmesi için belli bir sistematikte sunulması gereken bir konu olduğunun altının çizilmesi gerekir. Bu çalışmanın bir amacı da bu sistematığa bir örnek sunmak ve böylece çok kapsamlı bir konuyu mümkün olabilecek en verimli ve etkin şekilde inceleyerek öğrencilere aktarmak için bir model sunmaktır. Bu modelin nasıl bir mantık üzerine kurulduğu ise yöntem bölümü altında, içerdiği kuramların açıklamalarıyla birlikte verilmektedir.

4. Yöntem

Çalışmanın kapsamı görsel-işitsel çeviri dersinde mizah çevirisine dair bir eğitim modülü önerisinde bulunmak ve bunu savunmak olduğu için yöntem bölümü altında hem bu öneriyi destekleyen kuramlardan hem de çalışmanın mantığından söz etmek gerekecektir.

Bu mantıktaki ilk adım mizahın belli başlıklar altına alarak incelenmesidir. Bu bağlamda Martinez Sierra'nın yöntemi kullanılabilir: Çeviri ediminde ilk adım kaynak metnin analiz edilmesi olduğundan öncelikle bu konuyu ele almak gerekecektir. Martinez Sierra (2009) yaptığı bir çalışmada görsel-işitsel çeviri kapsamında mizahın analiz edilebilmesini sağlamak, mizahın nasıl çevrildiğini açıklamak ve bu alanda genel eğilimleri derlemek üzere yedi kategori altında görsel işitsel ürünlerdeki mizah unsurlarını toparlamaya çalışmıştır: toplum ve kurumsal (kültüre özgü) örnekler; toplumsal mizah anlayışına bağlı örnekler (kültüre özgü olmamakla birlikte belli toplumlar tarafından bilinebilir belli toplumlar için yabancı olabilir); dilsel örnekler; görsel olarak aktarılan mizah örnekleri; grafik (örn. ekrana yansıtılan yazı vb.) örnekler; dilötesi (örneğin tonlama vb. gibi) örnekler; ve diğerleri (bir kategori altına sokulmayan örnekler) kategorilerini önermiştir. Zira, araştırmacının da çalışmasının kapsamından

anlaşılacağı üzere görsel-işitsel ürünlerdeki mizahın çevirisi çok kapsamlı bir konudur ve derli toplu bir şekilde ve belli başlıklar altında sunulmadığı takdirde lisans eğitiminde özellikle 'mizah çevirisi zormuş' dışında bir düşünce uyandırmayacaktır.

Çalışmanın mantıksal ilerleyişindeki ikinci adım, birinci adımda mizahın kategoriler altında incelenmesini takiben bu inceleme sonucunda yapılan analizde çeviri zorluklarının ortaya konmasıdır. Bu bağlamda da çeviri zorluğunu tanımlamak için Lörscher'in zorluk ve çeviri stratejileri kavramını öneririz. Dolayısıyla, çeviri edimindeki ikinci adım kaynak metnin analiz edilmesi sonrasında ortaya çıkan çeviri zorluğunu saptayabilmektir. Buna göre bir üçüncü adımda da çeviri stratejisinin belirlenmesi gerekir. Gambier, (2008, s.23) çeviribilim içinde strateji sözcüğünün yöntem veya teknik ile bağlantılandırılacak şekilde geniş anlamda kullanıldığını ileri sürer. Çalışma bağlamında çeviri eğitimi ile ilgili olarak strateji kavramı için Lörscher'in (1991, s.76) tanımı kullanılmış ve 'bilinçli olarak bir çevirmenin diller arası çeviri sürecinde karşılaştığı zorluğu aşmak için kullandığı çözüm' olarak tanımlanmıştır. Çeviri için çözümleme ve sonrasında da olası çeviri stratejilerine odaklanmak yalnızca çevirmen eğitiminde çok faydalı bir yaklaşım olmakla kalmayacak, bunun ötesinde nihai ürünlerdeki kalite kontrolünü de bir şekilde temin edebilecek bir mekanizmayı getirecektir (Schröter, 2003).

Çalışmanın mantığına eşlik eden bakış açısını açıklarken bu bağlamda da Malmkjær'in edimibilim tanımını ve Finch'in yaklaşımını benimsediğimizin vurgulanması gerekir: Çalışma boyunca mizahın çevirisine edimibilimsel bir boyuttan bakılmakta ve lisans sınıflarında verilen eğitimde bu yaklaşımın benimsenmesi teşvik edilmektedir. Malmkjær (2004, s.418) edimibilimin kapsamını dilin kullanım kapsamını yöneten ilkelerin incelenmesi olarak tanımlar. Finch (2000, s.150) söylenenin anlamı ve söyleniş tarzı veya biçiminin de bu bağlamda devreye girdiğinin altını çizer. Bu anlamda bir mizah unsurunun özellikle hem görsel hem de işitsel düzgülerin olduğu bir çevirisini gerçekleştirmek için edimibilimsel çözümlemeyi yapmak çok önemli bir rol oynamaktadır.

Çalışma kapsamına sadece gülme efekti eklenmiş olan durum komedilerinin ele alındığının altının çizilmesi önemlidir. Zira, başka birçok komedi türü de bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada özellikle bu türe dair bir eğitim modülü önerilmektedir.

Çalışmanın özünde yatan yöntem ise Wallace'ın (1926) ortaya koyduğu günümüzde de özellikle çeviri gibi yaratıcılık ve çok etmenli düşünmenin devreye girdiği bir edimde çok geçerli olduğu halen bilinen (Lubart 2001, s.297) Stable Hyper Islands Procedure olarak adlandırılan (çalışmada Wallace modeli olarak kullanılacaktır) yaklaşımdır. Bu modelde süreç şu adımlarda ilerlemektedir:

zorluğun tespiti, (çalışmamızda yukarıda anlatılan 1. Adım)

zorluğun kavranması, (çalışmamızda yukarıda anlatılan 1. ve 2. Adım)

zorluğun tanımlanması, (çalışmamızda yukarıda anlatılan yaklaşım)

farklı bakış açılarından zorluğa yaklaşım ve süregelen yaratıcılık. (çalışmamızda aşağıda değinilecek açılım)

Özünde, çeviribilim eğitiminde bir çevirmenin karşılaşılabileceği tüm çeviri zorluklarının sınıf içinde aktarılması veya her konuya çözüm getirilmesi mümkün değildir. Ancak, bir zorluk ne zaman belli bir şekilde tespit edilip, tanımlanır o zaman o zorluğu aşmak için hangi çeviri stratejilerine yönelinebileceği daha netleşecektir. Ayrıca, bir zorluğun aşılması için çevirmenin karşısına çıkan çoklu alternatifler arasından bir seçim yapması, bu seçimi yaparken de sentezleme yetkinliği veya bilgiyi çok yönlü

düşünebilme yetkinliğine sahip olması ve algı-bilgi yönetimi devreye girecektir. Wallace'in modelinde 'farklı bakış açılarından zorluğa yaklaşım ve süregelen yaratıcılık' dediğimiz evredir bu.

Bu evre bağlamında ise bazı aşamalardan söz etmek gerekir. Bu aşamalardan söz ederken de Kussmaul'un çalışmasını model alabiliriz. Kussmaul (1991, 1995) hazırlık evresinden söz eder- bu da mizah çevirisi sürecinde girdiyi algılamaya ve kaynak metni çözümlmeye (özellikle de zorluğu çözümlmeye) denk gelir. Kuluçka evresi denilen ikinci evrede çevirmen çözümlendiği zorluğa dair olası çözümleri gözden geçirmeye başlar ve bunları tartar; bunlar da yukarıda görsel-işitsel çeviride mizaha dair yapılan alan yazınından tespit edilir. Üçüncü evre olan aydınlanmada çevirmen mizah çevirisinde karşılaştığı zorluğu aşmak için en uygun çözümlere ulaşmıştır. Değerlendirme evresi olan son evrede de çevirmen görsel-işitsel ürünü çevreleyen etmenleri, kaynak metni, olası çözümleri ve benzeri birçok etmeni işin içine katarak bir karar verir; yani çevirmen seçimini yapar.

Gick (1986, s.100) bu dört evreli düşünme ve eğitim sisteminin kullanımı hakkında yorum yapan bir araştırmacı olarak, bu sürecin sonunda her zaman bir çözüme ulaşamayacağını anlatır, ama tamamen kuramsal veya sürece dayalı, hatta betimlemeli bir yaklaşımdan ziyade sınıfta öğrenciye görsel-işitselde mizah çevirisi konusunda bir düşünme sistematiği oluşturulabilir der. Böylece çalışmamızda benimsenen yönetmenin uygunluğunu ortaya koymuş olur.

Bu modelin sınıf içinde kullanılabilmesi için de (yıllar içinde kendi eğitim sürecimizde derlediğimiz) bu çalışmada inceleme ve örnekler kısmında, ilk iki evreye odaklanıyoruz. Bu iki evreyi takiben de yukarıda alan yazınında yer alan stratejiler (zorluğun türüne göre) ele alınarak üçüncü evreye geçilebilir ve dördüncü evre ise öğrencilerle sınıf içinde tartışılabilir.

Böylece, mizahın çevirisi veya görsel-işitselde mizahın çevirisi gibi genel bir başlık üzerinden gitmek yerine, öğrencilere bu zorlukları aşacak düşünce şemasının öğretilmesi önem kazanacaktır. Bu düşünce şeması da ancak aşağıdaki gibi sınıflandırılmış örneklerle oluşturulabilir.

5. İnceleme ve örnekler

İncelemeler ve örnekler bölümünde SADECE kaynak metinler ve zorluğun çözümlenmesi noktasında sınırlı bir çalışma yürütülmüştür. Zira her çevirmenin bildiği gibi, bütün ürünü dikkate almadan, bu ürün hakkında iş verenden talimat almadan, ürüne ait diğer bölümleri (varsa) izlemeden, janraya ait çözüm önerilerini derlemeden çözüm önerileri ortaya koymak aslında doğru olmayacaktır. Makaledeki amaç, zorlukların tespitine yönelik olup, asıl amaç sınıf içinde öğrencilerle bu örneklerle ilgili (gerekli incelemeler yapıldıktan sonra) çeviri önerileri üretmektir.

Aşağıda sunulan örnekler belli bir şablon içinde sunulmaktadır. İlk önce kaynak metne dair bilgi (dizi, bölüm), mizah içeren kesit (kaynak dilde) sunulmakta ve buradaki mizah unsuru açıklanmaktadır. Bu da yukarıda yöntem altında sözü edilen ilk iki evreye denk gelecek bir eğitim materyali veya bütüncü olarak düşünülebilir. Yöntem altında sözü edilen üçüncü evrede ise alan yazınında olası stratejilerin araştırılıp tartışılması ve son olarak da sınıf içinde bir tartışmayla örneklerle ilgili çözümler önerilmesi gerekecektir. Böylece sınıf ortamında derli toplu bir düşünme sistematiği anlatıldığı gibi, mizah söz konusu olduğunda geliştirilmesi gereken bir bilişsel şema da sunulmuş olacaktır. Bu da mizah ve görsel-işitsel çeviri bağlamında öğrencinin bütünsel olarak olgulara bakabileceği, ancak aşama aşama ne yapacağını göstermek için bir fırsat olacak ve dersi verimli kılacaktır.

Ancak, aşağıda sayılan başlıkların ve örneklerin görsel-işitsel çeviride mizaha dair tüm açılımları içerdiğini söylemek yanlış olacaktır. Örnekler ve incelemeleri, gerçek anlamda, örnek olarak verilmiştir. Arzu eden eğitimi kendi dil kombinasyonunda farklı örnekler bulabileceği gibi, arzu eden eğitimciler başka şekilde gruplamalar ve başlıklar da önerebilecektir. Önemli olan burada sunulan yapıdır.

Aşağıda inceleme ve örnekler bölümü altında ondan fazla farklı başlık altında görsel-işitsel çeviri zorlukları sunulmaktadır. Örnekler ise sadece gülme efektinin olduğu yer aldığı durum komedilerinden alıntılanmıştır.

5.1 Eşsesli sözcüklerden kaynaklanan mizah unsurları

Dizi The Big Bang Theory

Sezon - Bölüm S3- B13

Örnek: SHELDON: Look at this General Tso's chicken is no longer listed under specialities. It's now under chicken.

RAJ: So?

SHELDON: Yes. General Tso.

RAJ: Not Tso the chicken, so the question

Söz konusu dizide örneği verilen replikler Çin lokantasında yemek yemeğe gelmiş arkadaşlar arasında geçer. Bu bağlamdaki mizah unsuru baharatlı bir kızarmış tavuk yemeği olan 'General Tso Chicken' içinde geçen 'Tso' isminin İngilizcede 'so' olarak eşsesli olduğu soru sözcüğü 'so' (yani) sözcüğünün Sheldon karakteri tarafından yanlış algılanması üzerine kuruludur. Eşsesli sözcüklerden kaynaklanan mizah çevirisi zorluklarında genelde yaratıcı yaklaşımlar benimsenir. Ya erek dilde eşsesli veya benzeşen sözcüklerle ikame edilir veya mizah unsuru başka bir şekilde eserin yaratım amacından uzaklaşmadan telafi edilir.

Dizi Modern Family

Sezon Bölüm S5-B12

Örnek: CAMERON: I am going to put the fizz back in phys ed.

Söz konusu dizide örneği verilen replikte bir beden eğitimi (İng: 'physical education' veya kısa haliyle 'phys ed') öğretmeni olan Cameron karakteri velilerle tanışma gününde okul üniformasını giymeye karar vermiştir. Bu şekilde beden eğitimi dersine ilgiyi arttıracaklarını (İngilizcede 'to put the fizz back into something', birşeyi canlandırmak) iddia ederek 'phys' ve 'fizz' sözcüklerinin eşsesli olmasından dolayı sessel bir mizah örneği sunar

5.2. Çift anlamlı sözcüklerle/kalıplarla oluşan mizah unsurları

Dizi Modern Family

Sezon Bölüm S1 -B5

Örnek: CAMERON: Okay, Am I straight?

MITCHELL: I am not sure what you are right now.

Söz konusu dizide örneği verilen repliklerde 'straight' sözcüğünün (düzgün olmak, heteroseksüel olmak) anlamları üzerine bir çift anlamlı söz oyunu üzerinden mizah oluşturulmuştur. Çok sevdiği bir sporun maçına gidecek olan eşcinsel karakterin partneri Mitchell, eşcinsel birinin bu kadar spor fanatığı olup

yüzünü takımının renklerine boyayarak maça gitmesini garipser. Cameron, 'yüzümdeki renkleri düzgün çizmiş miyim' anlamına gelen bir soru sorarken, partneri Mitchell onun toplumsal cinsiyet kimliğini sorguladığını ima eden (eşcinsel mi, heteroseksüel mi) bir cevap verir (şu anda tam olarak ne olduğuna emin olamıyorum). Burada sorulan soru ile verilen cevap arasındaki beklenmedik uyumsuzluk mizah unsuruna neden olur.

Dizi Modern Family

Sezon Bölüm S2- B7

Örnek: LUKE: Hey Dad. I found a place online where I can sell this organ. Can you drive me to the black market?

Söz konusu dizide örneği verilen replikte Phil'in işinin iyi gitmediğini gören Luke, babasına yardımcı olmak için evdeki orgu satmak üzere bir yer bulduğunu söyler. Ancak, bunun kara borsada olduğunu da ekler. İngilizce 'organ' sözcüğü hem org hem de insan organı anlamına gelmektedir. Bu çift anlamlı eşsesli sözcükten dolayı Luke ahlında aranan şeyin org değil de insan organı olduğunun farkına varmazken izleyici karaborsada satılacağını duyduğunda konuyu anlar. Burada izleyici karakterin farkında olmadığı bir şeyi bildiği için bir üstünlük durumu vardır ve bu da mizah yaratır.

Dizi Modern Family

Sezon Bölüm S1- B8

Örnek: GLORIA: I think I have a good pair.

JAY: You sure do honey.

Söz konusu dizide örneği verilen repliklerde kocası Jay ve ailesi ile poker oynayan Gloria karakteri 'a good pair' ifadesi ile (elimde iyi bir çift var) demeye çalışırken, Jay karakteri poker ile cinsellik arasında bir uyumsuzluk oluşturarak ve İngilizce bir kalıba (to have a good pair- büyük göğüsleri, güzel göğüsleri olmak) gönderme yaparak mizah unsuru oluşturur ve 'aynen öyle hayatım' şeklinde bir cevap verir.

5.3. Yanlış anlama ve/ya sesletimden kaynaklanan mizah unsurları

Dizi Friends

Sezon Bölüm S9- B10

Örnek: MONICA: What does she do there?

CHANDLER: Oh, she's regional vice president. She is just below me.

MONICA: She did what?

CHANDLER: Be-low- me.

Söz konusu dizide örneği verilen replikler evli olan Monica ve Chandler karakterlerinin pek de birbirilerini net duymadıkları bir telefon görüşmesinde geçmektedir. Monica Chandler'ın iş yerindeki bir kadının ne iş yaptığını (pozisyonunu sorar). Chandler da kadının kendi altında çalıştığını ifade eder. Ancak Monica bu repliği 'below me' (altımda) yerine 'blow me' (oral seks yapmak) olarak algıladığı için garip bir tepki verir ve Chandler daha açık bir şekilde heceleyerek (be-low- me) bu yanlış anlamayı düzeltmeye çalışır.

Dizi Modern Family

Sezon Bölüm S2- B4

Örnek: GLORIA: That's what you tell yourself so you can stay above them. You just throw them an Obama Steak and run to the golf course.

Söz konusu dizide örneği verilen replikte İngilizce ana dili olmayan Gloria karakterinin Amerika'da prestijli bir et üreticisi olan 'Omaha Steak' şirketi ile zamanın Amerika başkanı Obama'yı karıştırıp Obama Steak (Obama bifteği) demesinden bir mizahi unsur doğar.

5.4. Ulusal-kültürel- kurumsal artalan gerektiren mizah unsurları

Dizi Friends

Sezon Bölüm S9- B9

Örnek: PHOEBE: He lived in a village and you live in The Village

Söz konusu dizide örneği verilen replikte Phoebe hayatını sorguladığı bir dönem içinde olan arkadaşı Rachel'a Jack ve Fasulye Sırgı kitabındaki Jack karakteri ile benzeşen bir ikilem içinde olduğunu ve aslında karakterle benzeşen yönleri olduğunu söyler. Bu benzetmeyi de açıklamak için village (köy) sözcüğünü kullanır. 'Village' sözcüğü İngilizcede hem Jack'ın bir köyde yaşadığını hem de Rachel'ın New York'ta oturduğu semtin adına (The Village- KÖY) işaret eder. Aslında uyumsuz bir mantık kurarak Phoebe karakteri mizahi bir an yaratır. Böyle bir semtle aşına olmayan izleyiciler olacağı gibi, özel ismin çevrilememesi de söz konusu olduğu için bu, çeviride zorluk yaratacak bir kültürel-kurumsal göndermedir.

Dizi Friends

Sezon Bölüm S1- B5

Örnek: MONICA: Hello!! Were we at the same table? It's like cocktails in Appalachia.

Söz konusu dizide örneği verilen repliğin bağlamında Monica ve Joey karakterleri iki kardeşle randevuya çıkmışlardır. Ancak, Rachel bu iki kardeşin birbirine karşı yakınlığını aşırı bulmuş ve bu randevuyu Amerika'da oldukça içine kapalı bir toplum olan ve aynı soydan çiftleşmeleriyle bilinen Appalachia'ya benzeterek mizahi bir eğretileme yapar. Bölgeyi ve kültürü bilmeyen biri için bu mizah unsuru bir şey ifade etmeyecektir.

Dizi Modern Family

Sezon Bölüm S1- B18

Örnek: CAMERON: Honestly I wish that tart would go back to Columbia and take her little Brown friend with her!

Söz konusu dizide örneği verilen replikte Cameron karakteri Mitchell'ın Columbia Üniversitesinde okuyan arkadaşını ve Brown mezunu arkadaşını ne kadar sevmediğini açıklarken 'o şıllık Kolombiya'ya dönse garip Brown (kahverengi) arkadaşını da yanına alsın' gibi bir cümle kurar. Aslında iki ayrı üniversiteye gönderme yapmaktadır. Ancak bu repliğini, aslen Kolombiyalı olan Gloria ve koyu esmer (kahverengi) olan oğlu Manny duyunca konuyu göndermeyi anlamadıkları için üzerine alınırlar. Burada bu kültürel göndermelerin çevirisi de zordur, göndermenin ve uyumsuzluğun aktarılması da oldukça zorlayıcı olacaktır.

Dizi Modern Family

Sezon Bölüm S6- B15

Örnek: CAMERON: She's been a little hard to pin down lately but we knew she'd never miss the chance to shower with a bunch of men.

MITCHELL: You love that joke, don't you?

CAMERON: Well, because it's two different kinds of showers.

Söz konusu dizide örneği verilen repliklerde Cameron ve Mitchell çifti eskiden çapkın olan hamile kız arkadaşları Sally için bir bebek partisi (baby shower- bebek banyosu) planlamaktadırlar. 'Shower' sözcüğü İngilizcede 'baby shower' olarak kullanıldığında bebek partisi, tek başına kullanıldığında 'duş almak' anlamına gelir. Cameron ise iki anlamı üzerinden bir söz oyunu yaparak Sally'nin birçok erkekle bir partiye gitmeyi/duş almayı çok seveceğini söyleyerek bir mizah unsuru yaratır.

5.5. Dilsel türetimle oluşturulan mizah unsurları

Dizi Friends

Sezon Bölüm S9- B6

Örnek: CHANDLER: You got a man who is a nanny? You got a manny?

Söz konusu dizide örneği verilen replik Ross ve Rachel'in bebeğine bakacak olan kişinin (dadının- nanny) bir kadın değil de bir erkek olması üzerine aktarılan bir repliktir. Chandler, karakteri İngilizcedeki 'man' (erkek) ve 'nanny' (dadı) sözcüklerini birleştirerek yeni bir sözcük türetmiş (manny) ve mizahi bir anlatı yapmıştır.

5.6. Kültürel artalan gerektiren mizah unsurları

Dizi Friends

Sezon Bölüm S9- B18

Örnek: PHOEBE: I have to go because I'm late for my 'Green Eggs and Ham discussion group'. Tonight is about why he would not eat them on a train.

Söz konusu dizide örneği verilen replikte Phoebe karakteri Amerika'da çok ünlü olan Dr. Seuss isimli çocuk kitabı yazarının 'Green Eggs and Ham' (Yeşil yumurtalar ve jambon) adlı kitabına gönderme yapmaktadır. Kitapta Sam-I-am karakteri bu gıdaları değişik yerlerde (ev, araba, kutu, tren) tüketmesi için diğer karakteri ikna etmeye çalışmaktadır. Phoebe de bu gecenin konusunun trende niye yemeği reddettiği üzerine olduğunu söyler. Bir çocuk kitabı söz konusu olduğu için ve aslında ortada tartışılacak bir konu olmadığı için bu bir mizah unsurudur. Ancak, kitapla aşına olmayan bir kültür için bu mizahi unsur hiçbir şey ifade etmeyecektir.

5.7. Kültürel artalanı olan ve söz konusu görsel-işitsel ürüne aşinalık gerektiren mizah unsurları

Dizi The Big Bang Theory

Sezon Bölüm S3- B1

Örnek: HOWARD: Oh, right. And I do? My people already crossed the desert once. We're done

Söz konusu dizide örneği verilen replik arkadaşlarını terk etmiş ve Texas'a gitmiş olan Sheldon'ın hangi arkadaşı tarafından geri getirileceği konusu etrafında dönmektedir. Arkadaşları bu görevi Howard karakterine vermeye çalışınca, karakter bir Musevi olduğu için kendi atalarının zaten bir çölü geçerek

vaat edilmiş topraklara geldiğini, bir daha da çözü geçip de Sheldon'ı Teksas'tan getirme işinin kendisine düşmeyeceğini üzerinden bir eğretilme ile durumları benzeştirerek mizah unsuru oluşturur.

Dizi Friends

Sezon Bölüm S9- B4

Örnek: MONICA: Hey hoey, what would you do if you were omnipotent?

JOEY: Probably kill myself.

MONICA: Excuse me?

JOEY: Hey, if little Joey is dead, then I got no reason to live.

ROSS: Joey, uh, OMnipotent

JOEY: You are? Ross I am sorry.

Söz konusu dizide örneği verilen repliklerde arkadaşları Joey karakterine 'her şeye kadir olsa' (omnipotent) ne yapacağını sorarlar. Ancak, Joey bunu iktidarsız (impotent) olma sözcüğü ile karıştırır ve böyle bir durumda intihar edeceğini söyler. Ross durumu açıklamak için sözcüğü hecelerini vurgulayarak tekrarlayınca (OMnipotent) bu sefer de Joey bunu 'ben iktidarsızım' (I'm impotent) olarak algılar. Bu bağlamda yanlış anlamadan (veya Joey'nin söz konusu kavramı karıştırmasından/bilmemesinden) kaynaklanan bir mizah söz konusudur.

5.8. Görselle iletilen sözlü mizah unsurları

Görsel mizah ile iletilen unsurların çevirisi iki kültürde var olan bir öge üzerinden görsel mizahın kurgulandığı durumlarda sorun teşkil etmeyebilir. Örneğin, The Big Bang Theory dizisinin 3. Sezonunun 4. Bölümünde Raj ve Sheldon karakterleri bir kişilik çatışmasına girmişlerdir. Sheldon entelektüel olarak üstünlük taslayınca buna sinirlenen Raj iki elinin parmaklarını iç içe geçirip iki orta parmağını oynatır. Sheldon ise bunu yapamaz. Görselde açıkça görülen bu unsurun çevirisinde bir zorluk çıkmayacaktır, zira sözü edilen hareket her kültürde bazı insanların yapabildiği bazılarının ise yapamadığı bir harekettir.

5.9. Görsel öge ve dilsel ögenin kesişiminde mizah unsurları

Dizi The Big Bang Theory

Sezon Bölüm S6- B5

Örnek: BERNADETTE: Uh, oh, is someone a little blue?

Söz konusu dizide örneği verilen replikte Bernadette karakteri ve Howard karakteri Cadılar Bayramı için Şirinler (mavi minik çizgi film karakterleri) gibi giyinmişlerdir. Howard pek memnun değildir. Bernadette de onu neşelendirmek için mizahı kullanmaya çalışır ve 'to be blue' (İngilizce'de çift anlamlı olarak mavi olmak veya üzgün olmak) üzerinden bir kelime oyunu yapar ama görselde ikisi de masmavidir. Dolayısıyla, hem görsel hem de dilsel (söz oyunu) bir zorluk söz konusudur.

5.10. Deyimlerle oluşan dilsel mizah

Dizi Friends

Sezon Bölüm S1-B4

Örnek: ROSS: Excuse me. That's my puck.

KID: I found it. Finders keepers losers weepers.'

Söz konusu dizide örneği verilen replikte Ross karakteri bir hokey maçında yüzüne çarpan ve hastanede acil servise gitmesine neden olan hokey pakını bir çocuğun elinde görür ve geri ister. Çocuk ise 'kim bulduysa onundur, kaybeden de anca yitirdiğinin peşinden ağlar' anlamına gelen bir deyimle cevap vererek zaten gururu incinen Ross'u daha da aşağılayarak mizahi bir duruma neden olur. Eğer, erek dilde benzer bir deyim varsa bu repliğin çevirisi sorun yaratmayacaktır; aksi taktirde çevirmen yaratıcı bir ikame bulmak zorunda kalacaktır.

5.11. Söz oyunu ile oluşan dilsel mizah

Dizi Friends

Sezon Bölüm S4-B6

Örnek: PHOEBE:wow, what is with all this negativity? You sound like Moni-can't not Moni-can...
Monica?

Söz konusu dizide örneği verilen replikte Phoebe karakteri, kendine güveni azaldığı için bir işi reddeden arkadaşı Monica'nın ismi ile bir söz oyunu oluşturmaya çalışır (moni-can't- yapamayan Monica ve moni-can yapabilen Monica) ama bu arada Monica'nın isminin son iki harfliyle oluşturduğu bu sözcük oyununda bir gariplik olduğunu (arkadaşının adı Monica'dır Monican değil) fark edince aklı karışır ve mizah unsuru doğar.

Dizi Modern Family

Sezon Bölüm S2- B10

Örnek: MITCHELL: All right, if she starts biting her playmates , she's going to be a pariah.
CAMERON: Try piranha.

Söz konusu dizide örneği verilen repliklerde Mitchell ve Cameron çifti kızları Lily'nin oyun arkadaşlarını ısrımayı alışkanlık edinmesinden endişelerini dile getirmektedirler. Mitchell bu iş böyle devam ederse kızlarının dışlanacağından (İng: to be a pariah) endişe duyduğunu söylerken, diğer babası Cameron ise bir söz oyunu yaparak benzer bir sözcük kullanarak canlı yiyen balık pirana (piranha) olacağını söyleyerek bir mizah unsuru yaratır. Bu iki İngilizce sözcük arasındaki benzerlikten oluşan söz oyununu yansıtmak, erek dilde de aynı şekilde aynı anlamı taşıyan iki sözcük yoksa oldukça zorlayıcı olacaktır.

Dizi Modern Family

Sezon Bölüm S1-B13

Örnek: GLORIA: In my country there's a saying that means, "Love is just around the corner". I come from a neighbourhood with a lot of prostitutes'

Söz konusu dizide örneği verilen replikte Kolombiyalı karakter Gloria kendi dilindeki bir deyişe göndermeyle 'bir sonraki köşede aşkın insanı beklediğine' dair bir söz eder. Sonrasında da hayat kadınlarının yoğun olduğu bir semtte yaşadığını söyler. Burada köşede bekleyen aşk ve hayat kadını arasında bir benzetme yapılmış ve uyumsuzluk oluşturularak bir mizah ögesi sunulmuştur. Bu ögenin çevirisinde pek de zorlukla karşılaşılabilecek gibi değildir. Zira mealen aktarılan bir deyiş söz konusudur. Aynı anlamın verilebilmesi oldukça kolay olacaktır.

Dizi Modern Family

Sezon Bölüm S6-B3

Örnek: LUKE: And that will make you go from patient zero to patient hero.

Söz konusu dizide örneği verilen replikte Luke karakteri grip geçirip evdeki herkesin de hastalanmasına neden olan babasını güldürmek için ‘patient zero’ (bir virüsü ilk yayan hasta) olmakla ‘patient hero’ (kahraman hasta olmak) arasında ‘zero’ ve ‘hero’ sözcüklerinin ilk harfleri hariç aynı sesletimleri üzerinden bir sözcük oyunu yaratarak mizah yapmaya çalışmaktadır.

5.12. Dil değişkeleri ve görselin kesişiminde oluşan mizah

Dizi Modern Family
 Sezon Bölüm S1- Pilot bölüm
 Örnek: PHIL: What a beautiful dress
 GLORIA: Thank you, Phil.
 Phil: Okay, that’s...
 CLAIRE: Phil that’s how she says ‘Phil’. Not ‘feel’. Phil..

Söz konusu dizide örneği verilen repliklerde ana dili İngilizce olmayan Gloria karakteri, Phil karakterinin elbisesine iltifat etmesi üzerine ona ‘teşekkür ederim Phil’ derken Phil’in ismini İngilizce ‘dokun’ anlamına gelen ‘feel’ sözcüğü ile aynı şekilde seslettiği için Phil Gloria’nın elbisesine ve kalçasına dokunur. Karısı Claire ise elini çekerek ona Gloria’nın yanlış telaffuzunu açıklar. Yanlış sesletimle birlikte görselde de Phil’in Gloria’nın kalçasını okşadığını gördüğümüzden burada hem dilsel zorluk hem de görsel kısıt vardır.

Yukarıda verilen tüm örnekler ve incelemeler, özünde görsel-işitsel çeviri dersi kapsamında mizah çevirisi konusuna odaklanıp yöntem bölümünde anlatılan mantıkla dersi işleyebilmek için bir ders kaynağı şekillendirme önerisi olarak da ele alınabilir. Aynı türe göre, dil kombinasyonuna göre başlıklar ve örnekler de zenginleştirilebilir veya değiştirilebilir.

6. Sonuç

Çalışmanın başında da vurgulandığı gibi, günümüzde giderek artan çeviri hacmi ve küreselleşme çerçevesinde özellikle lisans eğitimi düzeyinde öğrencilerimizi sürekli gelişen piyasalara hazırlamak önemli bir konudur.

Ancak, çeviribilim gibi birçok açılımı ve alt alanı olan (hukuk çevirisi, tıp çevirisi, yazın çevirisi, çeviri sosyolojisi, çeviri ve toplumsal cinsiyet konular vb.) bir alanda lisans eğitimi her konuyu derinlemesine incelemeye zaman yetmemektedir. Uzmanlaşma ancak lisansüstü eğitimde söz konusu olacağından, lisans eğitimi kısıtlı bir sürede birçok konu işlenmek zorunda kalınmaktadır.

Dolayısıyla, özellikle görsel-işitsel çeviri gibi hem kapsamı çok geniş, hem de birçok zorluğu içinde barındıran bir derste (öğrenciyi çeviri edimini gerçekleştirebilecek donanımla mezun edebilmek için) belli modeller ve modüller üzerinden giderek daha geniş bir odakla ‘kaynağı analiz et- olası çözüm yollarını araştır- çözüm yolları arasından çevirinin edimbilimsel kapsamına hizmet edecek en verimli seçimleri tespit et- ve sonunda çevirmen seçimini yap’ gibi bir kademeli analiz yönteminin öğretilmesi eğitimi verimli kılacaktır. Böyle bir yaklaşımın geliştirilebilmesi için ilk önce eğitimcinin bir ders bütüncesi oluşturması da gerekecektir.

Çalışmada, görsel-işitsel çeviride (durum komedisi özelinde) mizah unsurunun çevirisinin yukarıda belirtilen amaca yönelik ve etkin şekilde öğretilmesi için kullanılacak materyallerin önerildiği bir

örneklem çalışması sunulmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi, bu çalışmada verilen başlıklar ve inceleme bölümündeki örnekler bütün alanı kapsamamaktadır. Sadece, eğitimciler için birer örnek teşkil edebilir veya bu alanda çalışmak isteyen genç çevirmenlere altyazı ve dublaj çevirisinde mizahın çevirisi konusunda bir düşünce çerçevesi sunabilir. Aslında, çeviribilim alanındaki derslerin birçoğu için benzer çalışmaların farklı odaklarla yapılması, çeviri eğitimini zenginleştireceği gibi daha etkin de olacaktır. Bu çalışmanın benzeri eğitim odaklı çalışmalara vesile ve örnek olacağını umut ediyoruz.

Kaynakça

- Alexander, R. J. (1997). *Aspects of Verbal Humour in English*. Tübingen: Narr.
- Antonini, R. (2005). The perception of subtitled humour in Italy: An empirical study. In D. Chiaro, (ed.), *HUMOR: International Journal of Humor Research, Special Issue Humor and Translation*, 18(2), 209–225.
- Archakis, A. & Tsakona, V. (2005). Analysing conversational data in GTVH terms: a new approach to the issue of identity construction via humour. *Humour: International Journal of Humour Research* 18 (1), 41–68.
- Attardo, S. (1994). *Linguistic Theories of Humour*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Attardo, S. (2001). *Humorous texts: A semantic and pragmatic analysis*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Baker, M. (1992). *In other words: a coursebook on translation*. New York: Routledge.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an Ecology of Mind*. New York: Ballantine Books.
- Berger, A. A. (1976). Anatomy of the joke. *Journal of Communication*, 26(3), 113-115.
- Berlyne, D. (1972). Humor and its kin. In J. H. Goldstein & P. E. McGhee (Eds.), *The psychology of humor* (pp.43-60). New York: Academic Press.
- Bruti, S. & Perego, E. (2008). Vocatives in subtitles: A survey across genre. In C. Taylor (Ed.), *Ecolingua. The role of e-corpora in translation, language learning and testing* (pp. 11–51). Trieste: EUT.
- Bucaria, C. (2007). Top 10 Signs Your Humour has been Subtitled: The Case of the Late Show with David Letterman. In D. Popa & Attardo, S. (Eds.). *New approaches to the linguistic of humour* (pp.72–87).Galati: Editura Academina
- Bucaria, C. (2008). Manipulation and creativity in the adaptation of humour: The case of Will & Grace. *Textus*, 1: 47–64.
- Bucaria, C. (2017). Audiovisual translation of humor. In S. Attardo, (Ed.). *The routledge handbook of language and humour*. (pp.430–443). London and New York: Routledge.
- Chaume Valera, F. (2004). Synchronization in dubbing: A translational approach. In P. Orero, (Ed.), *Topics in audiovisual translation* (pp. 35–52). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Chiaro, D. (1992). *The language of jokes. Analysing verbal play*. London and New York: Routledge.
- Chiaro, D. (2000). “Servizio completo”? On the (un)translatability of puns on screen”. In R. Bollettieri Bosinelli, et al. (eds.). *La traduzione multimediale: Quale traduzione per quale testo?* (pp.27–42). Bologna: CLUEB.
- Chiaro, D. (2005). Foreword: Verbally expressed humour and translation: an overview of a neglected field. *Humour. International Journal of Humour Research* 18(2), 135–145.
- Chiaro, D. (2006). Verbally expressed humour on screen: Reflections on translation and reception. *The Journal of Specialised Translation*, 6, 198-208.
- Chiaro, D. (2007). The Effect of Translation on Humour Response: The Case of Dubbed Comedy in Italy. In Y. Gambier, M. Shlesinger, & R. Stolze, (Eds.), *Doubts and directions in translation studies* (pp.137–152). Amsterdam: John Benjamins.

- Chiaro, D. (2009). Issues in audiovisual translation. In J. Munday, (Ed.), *The Routledge companion to translation studies* (pp. 141–165). London and New York: Routledge
- Chiaro, D., & Norrick, N. (2009). *Humor in interaction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Chiaro, D. (2010). Translating humour in the media. In D. Chiaro (Ed.), *Translation, humor and the media* (pp. 1-16). London & New York: Continuum.
- Chiaro, D. & Piferi, R. (2010). ‘It’s green! It’s cool! It’s Shrek!’ Italian children, laughter and subtitles. In E. Di Giovanni, C. Elefante & R. Pederzoli (Eds.), *Écrire et traduire pour les enfants – Writing and translating for children* (pp. 283–301). Brussels: Peter Lang.
- Critchley, S. (2002). *On Humour*. London: Tourledge.
- De Rosa, G. L. (2014). Back to Brazil: humor and sociolinguistic variation in Rio. In G. L. De Rosa, F. Bianchi, A. De Laurentiis & E. Perego (Eds.). *Translating humour in audiovisual texts* (pp.105-128). Bern: Peter Lang.
- De Rosa, G. L., Bianchi, F., De Laurentiis, A. & Perego, E (eds.). (2014). *Translating humour in audiovisual texts*. Frankfurt am Main: Peter Lang Publishing.
- Delabastita, D. (1993). *There is a double tongue: an investigation into the translation of shakespeare’s wordplay, with special reference to hamlet*. Amsterdam; Atlanta: Editions Rodopi.
- Delabastita, D. (1994). Focus on the pun: Wordplay as a special problem in translation studies. *Target* 6(2), 223–243.
- Delabastita, D. (Ed.) (1996). Wordplay and translation. Special issue of the translator. *Studies in intercultural communication*, 2(2).
- Delabastita, D. (1997). Introduction. In D. Delabastita (Ed.) *Traductio: Essays on punning and translation* (pp.1–22). Manchester: St. Jerome Publishing,
- Díaz Cintas, J., & Remael, A. (2007). *Audiovisual translation: Subtitling*. Manchester: St. Jerome Publishing
- Díaz Cintas, J., & Pereira, A. M. (2007). Audiovisual translation: subtitling translation practices explained. *SENDEBAR: Revista de Traducción e Interpretación*, 19.
- Díaz Cintas, Jorge. (2009). Introduction - Audiovisual Translation: An overview of its potential. In J. Díaz Cintas (Ed.), *New trends in audiovisual translation* (pp. 1–18). Buffalo; NY: Multilingual Matters.
- Dore, M. (2019). Target language influences over source texts: A novel dubbing approach in The Simpsons, first series”. In F.Federici, (Ed.) *Translating regionalised voices in audiovisual* (pp.137–156). Rome: ARACNE.
- Dore, M. (2010a). The audiovisual translation of fixed expressions and idiom-based puns. In C. M. Valero Garcés. (ed.) *Humour and aspects related to linguistics and translation, cultural studies and literature*. (pp.361–386).Valencia: University of Valencia Press.
- Dore, M. (2010b). “Manipulation of Humorous Culture-Specific Allusions in AVT”. In S.A. Harding, & A. Elimam (eds.) *CTIS Occasional Papers 4*, (pp. 5–28). Manchester: Manchester University Press,
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman: London and New York.
- Finch, G. (2000). *Linguistic Terms and Concepts*. Basingstoke: Palgrave.
- Gambier, Y. & Suomela-Salmi, E. (1994). Subtitling: A Type of Transfer. In F. Eguíluz et al. (Eds.). *Trasvases culturales: literatura, cine, traducción* (pp. 243-252). Vitoria: Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Gambier, Y. (2007). Sous-titrage et apprentissage des langues. *Linguistica Antverpiensia*, 6, 97-113.

- Gambier, Y. (2008). Recent developments and challenges in audiovisual translation research. In D. Chiaro, C. Heiss & C. Bucaria (Eds.), *Between text and image. Updating research in screen translation* (pp. 11–33). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Gick, M.L. (1986). Problem-solving strategies. *Educational psychologist*, 21(1 & 2), 99–120.
- Gottlieb, H. (2001). Subtitling: visualizing filmic dialogue. In L. Garcia, & A. M. Pereira Rodríguez (Eds.), *Traducción subordinada (II)* (pp. 85–110). Vigo: Servicio de la Universidad de Vigo,
- Iaia, P. L. (2015). *The dubbing translation of humorous audiovisual texts*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Kovacic, I. (1994). Relevance as a factor in subtitling reductions. In A. Lindegaard & K. Dollewp, (Eds). *Teaching translation and interpretation 2*, (pp 245-251). Amsterdam: John Benjamins.,
- Kussmaul, P. (1995) *Training the Translator*. Amsterdam: John Benjamins.
- Laurian, A.-M. (1992). Possible/impossible translation of jokes. *Humor - International journal of humor reasearch*, 5(1–2), 111–128.
- Leppihalme, R. (1997). *Culture bumps. an empirical approach to the translation of allusions*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Lörscher, W. (1991). *Translation performance, translation process, and translation. strategies. a psycholinguistic investigation*. Tübingen: Gunter Narr.
- Lubart, T.I. (2001). Models of the creative process: Past, present and future. *Creativity research journal*, 13 (3–4) 295–308.
- Luyken, G-M. et al. (1991). *Overcoming language barriers in television: Dubbing and subtitling for the European audience*. Manchester: European Institute for the Media.
- Malmkjær, K. (2004). Pragmatics. In K. Malmkjær (Ed.), *The linguistics encyclopedia* (2nd ed.). London: Routledge.
- Marleau, L. (1982). Les sous-titres... un mal nécessaire. *Meta*, 27(3), 271-285.
- Martin, R. A. (2007). *The psychology of humor. an integrative approach*. Burlington, MA: Elsevier.
- Martínez-Sierra, J. J. (2009). Translating audiovisual humour. A case study. *Perspectives: studies in translatology* 13(4), 289–296.
- Morreall, J. (1983). *Taking laughter seriously*. Albany: State University of New York
- Orero, P. (2004). *Topics in audiovisual translation*. Chapel Hill: John Benjamins Publishing Co.
- Oring, E. (2003). *Engaging humour*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.
- Palmer, J. (1994). *Taking humour seriously*. Taylor & Francis e-Library.
- Raskin, V. (1979). Semantic mechanisms of humor. *Proceedings of the Fifth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. (pp. 325-335. ss.). Berkeley, CA: University of California.
- Raskin, V. (1985). *Semantic mechanisms of humour*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Reyes, A., Rosso, P., & Buscaldi, D. (2012). From humor recognition to irony detection: The figurative language of social media. *Journal data & knowledge engineering* 74, 1-12.
- Ruch, W. (1998). Foreword and overview. Sense of humor: A new look at an old concept. In W. Ruch (Ed.), *The sense of humor: explorations of a personality characteristic* (pp.3-14). Berlin ve New York: Mouton de Gruyter.
- Schjoldager, A., Gottlieb, H., & Klitgård, I. (Eds.). (2008). *Understanding translation*. Århus: Systime Academic.
- Schröter, T. (2003). Quantity and quality in screen translation. *Perspectives: studies in translatology*, 11(2), 105–124.

- Spangler, L. C. (2003). *Television women from Lucy to Friends: Fifty years of sitcoms and feminism*. Westport: Praeger.
- Vandaele, J. (2002). Humor mechanisms in film comedy: Incongruity and superiority. *Poetics Today*, 23(2), 221–249.
- Vandaele, J. (2010). Humor in translation. In Y. Gambier (Ed.), *Handbook of translation studies* (pp.147–52). Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Wallace, G. (1926). *The art of thought*. New York: Harcourt Brace.
- Wolfram, W. & Schilling-Estes, N. (1998). *American English. Dialects and variation*. Oxford: Blackwell Publishers
- Zabalbeascoa, P. (2005). Humor and translation: An interdiscipline. *Humor*, 18(2), 185–207.
- Zabalbeascoa, P. (2008). The nature of the audiovisual text and its parameters. In J. Díaz Cintas (Ed.), *The didactics of audiovisual translation* (pp.21-37). Amsterdam: John Benjamins.
- Zabalbeascoa, P. (2012). Translating heterolingual audiovisual humor: beyond the blinkers of traditional thinking. In J. Muñoz-Basols, C. Fouto, L. Soler-González, & T. Fisher (Eds.) *The limits of literary translations: expanding frontiers in Iberian languages* (pp.317–338). Kassel: Edition Reichenberger,.
- Ziv, A. (1984). *Personality and sense of humor*. New York: Springer